FIRMA FOYDASINI ANIQLASH VA UNI MAKSIMALLASHTIRISH STRATEGIYALARI

Toshkent kimyo-texnologiya instituti talabasi

O‘skanova Aziza Rustamjon qizi

Ilmiy rahbar: assistent o‘qituvchi ***Xasanova Madina***

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mikroiqtisodiy darajada firmaning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta’minlovchi asosiy ko‘rsatkich – firma foydasini aniqlash hamda uni maksimallashtirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida umumiy, o‘rtacha va marjinal daromadlar hamda xarajatlarning o‘zaro bog‘liqligi ko‘rib chiqilib, foydani maksimallashtirishning oltin qoidasi (MR = MC) nazariy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, turli bozor tuzilmarilari sharoitida firmalarning narx va ishlab chiqarish hajmi bo‘yicha qaror qabul qilish strategiyalari qiyosiy baholanadi. Maqolada milliy iqtisodiyot sharoitida faoliyat yuritayotgan firmalarning foydasini oshirish va xarajatlarini optimallashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Firma foydasi, foydani maksimallashtirish, marjinal daromad, marjinal xarajat, mukammal raqobat, monopoliya, xarajatlarni optimallashtirish, bozor tuzilmasi.*

Abstract: *This article analyzes the mechanisms of determining and maximizing firm profit, which is the main indicator ensuring the financial stability and competitiveness of a firm at the microeconomic level. Within the scope of the study, the interrelationship between total, average, and marginal revenues and costs is examined, and the golden rule of profit maximization (MR = MC) is theoretically grounded. Additionally, the decision-making strategies of firms regarding pricing and output volume under different market structures are comparatively evaluated. The article develops practical strategic recommendations for optimizing costs and increasing the profits of firms operating in the national economy.*

Keywords: *Firm profit, profit maximization, marginal revenue, marginal cost, perfect competition, monopoly, cost optimization, market structure.*

Аннотация: *В данной статье анализируются механизмы определения и максимизации прибыли фирмы, которая является главным показателем, обеспечивающим финансовую стабильность и конкурентоспособность фирмы на микроэкономическом уровне. В рамках исследования рассматривается взаимосвязь между общими, средними и предельными доходами и издержками, а также теоретически обосновывается золотое правило максимизации прибыли (MR = MC). Кроме того, сравнительно оцениваются стратегии принятия решений фирм относительно ценообразования и объема выпуска в различных рыночных структурах. В статье разработаны практические стратегические рекомендации по оптимизации издержек и увеличению прибыли фирм, функционирующих в национальной экономике.*

Ключевые слова: *Прибыль фирмы, максимизация прибыли, предельный доход, предельные издержки, совершенная конкуренция, монополия, оптимизация издержек, структура рынка*.

Kirish: Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida har qanday tadbirkorlik subyekti va firmaning faoliyat yuritishidan ko‘zlangan bosh maqsad firma foydasini aniqlash va uni maksimallashtirish hisoblanadi. Firma foydasi nafaqat korxonaning iqtisodiy samaradorligini, balki uning bozordagi hayotchanligi va kelgusi rivojlanish imkoniyatlarini belgilovchi fundamental ko‘rsatkichdir. Global raqobat kuchaygan va resurslar cheklangan hozirgi davrda firmalar ishlab chiqarish hajmini optimallashtirish va xarajatlarni minimal darajaga tushirish orqali yuqori foyda olishga intiladilar.Firma darajasidagi mikroiqtisodiy qarorlar – ishlab chiqarish resurslarini taqsimlash, narx belgilash va innovatsiyalarni joriy etish – pirovard natijada milliy iqtisodiyotning umumiy taklif hajmini va makroiqtisodiy barqarorligini shakllantiradi. Shu sababli, foydani aniqlashning iqtisodiy va

buxgalteriya yondashuvlarini farqlash, shuningdek, turli bozor sharoitlarida muvozanat nuqtasini topish mexanizmlarini o‘rganish fanda ham, amaliyotda ham g‘oyat dolzarbdir. Ushbu maqola firma foydasini aniqlash usullarini tizimlashtirish va uni maksimallashtirish yo‘llarini tahlil qilishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili: Iqtisodiyot nazariyasida firmaning xatti-harakati va foydani maksimallashtirish modellari klassik va neoklassik maktablar vakillari tomonidan chuqur o‘rganilgan. Ularning yondashuviga ko‘ra, ratsional ish tutuvchi firma har doim marjinal ko‘rsatkichlarni taqqoslash orqali o‘z foydasini eng yuqori nuqtaga olib chiqishga harakat qiladi. Zamonaviy darsliklar va mahalliy adabiyotlarda ham ushbu mavzu keng yoritilgan. Jumladan, B. T. Salimov va Sh. I. Mustafaqulovlarning "Mikroiqtisodiyot" darsligida firmalarning qisqa va uzoq muddatli davrdagi xarajatlari hamda daromadlari tahlili, mukammal va nomukammal bozorlarda muvozanat shartlari batafsil ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, "Iqtisodiyot nazariyasi" (Sh. Shodmonov, U. G‘afurov) adabiyotlarida foydaning mohiyati, uning iqtisodiy funksiyalari va tadbirkorlikni rag‘batlantirishdagi roli tahlil qilingan. Biroq, ko‘plab adabiyotlarda ushbu modellar sof nazariy shaklda taqdim etiladi. Mazkur tadqiqot ushbu nazariy asoslarni milliy bozor xususiyatlari bilan bog‘lashga harakat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi va dizayni: Ushbu tadqiqot doirasida nazariy-analitik va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Firmaning foyda olish mexanizmi deskriptiv tahlil orqali va tizimli yondashuv asosida yoritildi. Tadqiqot dizayni pragmatizm falsafasiga tayanib, firmaning xarajatlari (TC), umumiy daromadi (TR) va chegaraviy ko‘rsatkichlari (MR, MC) o‘rtasidagi mantiqiy hamda matematik bog‘liqliklarni kontseptual modellashtirishni o‘z ichiga oladi. Ma’lumotlar manbai sifatida mikroiqtisodiyot sohasidagi yetakchi mahalliy va xorijiy darsliklar, nufuzli iqtisodiy jurnallardagi ilmiy maqolalar tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar: Firma foydasi umumiy daromad (TR) va umumiy xarajat (TC) o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi. Iqtisodiyot fanida xarajatlarga yondashuv turlicha bo‘lganligi sababli foyda ham ikki turga ajratiladi. Buxgalteriya foydasi umumiy tushumdan faqat oshkor xarajatlarni chegirib tashlash orqali

aniqlansa, iqtisodiy foyda umumiy tushumdan ham oshkor, ham yashirin (muqobil) xarajatlarni ayirib tashlash orqali topiladi. Iqtisodiy foydaning mavjudligi firmaning resurslardan eng samarali usulda foydalanayotganini ko‘rsatadi.Foydani maksimallashtirishning oltin qoidasi marjinal daromad (MR) va marjinal xarajat (MC) tengligiga asoslanadi. Firma o‘z ishlab chiqarish hajmini shunday belgilashi kerakki, unda oxirgi chiqarilgan mahsulot birligidan olingan daromad uni ishlab chiqarishga ketgan xarajatga teng bo‘lsin. Agar MR > MC bo‘lsa, firma ishlab chiqarishni kengaytirishi lozim, chunki har bir qo‘shimcha mahsulot sof foyda keltiradi. Agar MR < MC bo‘lsa, firma ishlab chiqarishni qisqartirishi kerak. MR = MC bo‘lganda, firmaning umumiy foydasi eng yuqori darajaga (maksimumga) erishadi.Bozor tuzilmalari ham foydani maksimallashtirish strategiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mukammal raqobat bozorida firma narxga ta’sir ko‘rsata olmaydi (P = MR), shu sababli muvozanat P = MR = MC nuqtasida qaror topadi. Monopoliya va oligopoliya kabi nomukammal raqobat sharoitida esa firma narx belgilovchi hisoblanadi. Talab egri chizig‘i manfiy nishabli bo‘lgani uchun har doim P > MR bo‘ladi. Monopolist firma MR = MC nuqtasiga qarab ishlab chiqarish hajmini kamaytiradi va bozorda yuqoriroq narx belgilab, monopol yuqori foyda olishga erishadi.

Xulosa va amaliy tavsiyalar: Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, firma foydasini aniqlash va uni maksimallashtirish marjinal ko‘rsatkichlarni to‘g‘ri hisoblash hamda bozor kon’yunkturasini tushunish bilan chambarchas bog‘liqdir. Milliy iqtisodiyotimizda faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalar samaradorligini oshirish uchun korxonalarda marjinal xarajatlarni real vaqt rejimida hisoblab boruvchi zamonaviy boshqaruv buxgalteriyasi tizimlarini joriy etish, ishlab chiqarishga energiya va resurs tejamkor texnologiyalarni jalb etish orqali xarajatlarni optimallashtirish hamda bozorda aksilmonopol choralarni kuchaytirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vahobov A. V., Jo‘rayev T. T. (2020). Makroiqtisodiyot. Darslik. Toshkent: "Universitet" nashriyoti.

2. Salimov B. T., Mustafaqulov Sh. I., va boshqalar. (2019). Mikroiqtisodiyot. Darslik. Toshkent: "Iqtisodiyot-moliya".

3. Shodmonov Sh. I., G‘afurov U. V. (2021). Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. Toshkent.